

УДК 378.126

Федяєва В.Л.

НАУКОВЕ СТАЖУВАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ І ПЕРЕПІДГОТОВКИ КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

У статті розкриваються питання, які потребують пошуку нових шляхів підвищення ефективності роботи в умовах сьогодення, насамперед, об'єднання зусиль усіх інституцій, причетних до реалізації таких завдань у системі неперервної освіти зокрема. Ця система спрямована на формування нових професійних компетентностей у психолого-педагогічній, науково-дослідній, організаційно-виховній роботі. Велику увагу приділяємо вивченню науково-педагогічного досвіду, його впровадження в практику, зокрема це стосується підвищення кваліфікації на кафедрах методик викладання окремих навчальних дисциплін та предметів, що допомагає усвідомити і перевірити на практиці ефективність застосування інноваційних технологій реалізації змісту навчання.

Ключові слова: наукове стажування, педагогічні технології, професійний рівень, освітнє середовище, неперервна педагогічна освіта, ретроспективний аналіз, комплексний розвиток педагогів, післядипломна освіта, інноваційні технології, фахова кваліфікація.

Модернізація системи неперервної педагогічної освіти України належить до стратегічних напрямів соціально-економічного розвитку суспільства. Наповнення її новим змістом, новими сучасними педагогічними технологіями сприятиме підвищенню якості особистісно-професійної підготовки викладачів (вчителів), здатних ефективно виконувати багатофункціональну, різновекторну педагогічну діяльність. Цей важливий, складний, значущий і актуальний процес спрямовує науковців, керівників закладів післядипломної освіти на пошук нових форм реалізації багатьох ключових, проблематичних завдань підвищення професійного рівня освітянських кадрів. Перш за все, вимагає істотного вдосконалення шляхом створення, наукового обґрунтування й упровадження в практику державних стандартів післядипломної освіти з урахуванням вітчизняних загальноєвропейських, регіональних запитів, формування гнучкого, конкурентного освітнього середовища з домінуванням інноваційних технологій, варіативних практико-зорієнтованих програм підвищення кваліфікації, що сприятиме сучасному розвитку, саморозвиткові й самореалізації педагога.

У державних документах: Конституції України (1996), законах «Про освіту» (2004), «Про загальну середню освіту» (1999), «Про вищу освіту» (2007), «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки» (2012), «Концепції розвитку післядипломної освіти в Україні» наголошено на необхідності підготовки компетентних, активних, самодостатніх педагогічних кадрів; зазначено, що вдосконалення системи неперервної освіти, яка відповідає вимогам сьогодення є домінантною умовою розвитку вітчизняного культурно-освітнього простору.

Проблемі розвитку неперервної педагогічної освіти, пошуку нових, високотехнологічних підходів у підготовці та перепідготовці викладачів, учителів завжди були, є і будуть у полі зору як вітчизняних, так і зарубіжних учених. При цьому науковці розглядають досить широкий діапазон складових підвищення професійного рівня освітян сучасної школи з урахуванням історичної традиції. Зокрема, це праці таких відомих в Україні і за її межами теоретиків і практиків становлення й розвитку вищої професійної освіти, як О. Глузмана, В. Кременя, В. Лугового, М. Степка, І. Зязюна, Н. Кічук, С. Сисоєвої [4; 6; 7; 10] та ін. Безпосередньо проблемами підвищення кваліфікації в системі неперервної освіти педагогічних кадрів займалися і займаються А. Кузьминський, Н. Ничкало, В. Олійник, В. Семиченко [5; 8; 9] та ін.

Не зважаючи на широкий спектр досліджуваних питань, у системі неперервної педагогічної освіти, зокрема у післядипломній, є питання, які потребують пошуку нових шляхів підвищення ефективності такої роботи в умовах сьогодення, насамперед, об'єднання зусиль усіх інституцій, причетних до реалізації таких завдань. Чільне місце у цьому процесі належить вищим навчальним закладам, які в контексті нових освітніх

програм можуть запропонувати нові форми роботи післядипломної освіти педагогам, викладачам навчальних закладів різного рівня, зокрема I-II рівня акредитації, технічних коледжів.

Слід зазначити, що ретроспективний і порівняльно-педагогічний аналіз розвитку післядипломної освіти в Україні дозволив виявити пріоритетні напрями її сучасного вдосконалення: розширення змістового наповнення, інноваційних видів і форм роботи з педагогічними кадрами; врахування мотивації особливості до підвищення професійних компетентностей кожним вчителем, викладачем; індивідуальні запити й потреби вчителя на кожному етапі професіоналізації, забезпечення компетентнісного розвитку педагогів, високий рівень саморозвитку, самоорганізації діяльності, її якості і результативність.

Реалізація цих завдань будується на низці методологічних підходів: системного, культурологічного, середовищного, акмеологічного, компетентнісного, соціологічного, управлінського.

Аналіз праць учених, вивчення досвіду роботи закладів післядипломної освіти свідчить, що існуючі структурно-функціональні моделі підвищення кваліфікації, які склалися традиційно, потребують розширення спектру змісту, інноваційних форм, методик та технологій підготовки вчителів. Досить важливим при цьому є регіональний підхід, професійне та фахове спрямування.

На сьогодні в Україні в системі післядипломної освіти особливого звучання і значення набуває наукове стажування, що знайшло підтвердження в останніх нормативно-правових документах МОН України. «Стажування – ... одна з форм післядипломної освіти, яка передбачає адаптацію набутих теоретичних знань до вимог конкретного виду діяльності, конкретної посади на основі досягнень науки, технологій тощо». У науково-довідковій літературі, зокрема в «Енциклопедії освіти» термін «стажування» розкривається у двох значеннях:

1) Стажування молодого спеціаліста є післядипломною практикою фахівця, періодом входження в професію безпосередньо на робочому місці під керівництвом досвідченого працівника, керівника певної наукової чи методичної школи, майстра своєї справи.

2) Стажування є формою засвоєння нових наукових знань, перспективних технологій, видів організації праці та інших досягнень у конкретній сфері діяльності, безпосередньо в організації (установі, закладі, на виробництві), де вони виникли і запроваджуються [1, с. 870].

«Юридична енциклопедія» подає цю дефініцію як «форму навчання, що передбачає набуття практичного досвіду та навичок слухачами, вперше прийнятими на роботу працівниками і претендентами на більш кваліфіковану роботу (вищу посаду), перевірку їх професійного рівня і ділових якостей, а також підвищення кваліфікації» [11, с. 609].

Стажування, як і підвищення кваліфікації у системі післядипломної освіти України спрямоване на подальше вдосконалення працівниками закладів освіти професійної підготовки, поглиблення й розширення педагогом фахових знань, умінь і навичок, які утворюють цілісну модель із конкретних складових (педагогічної, психологічної, комунікативної, інформаційної, методичної, культурологічної, а також відповідно лінгвістичної, природничої, гуманітарної та інших, залежно від спеціальності – вчитель філології, математики, історії тощо).

Таким чином, післядипломна освіта (підвищення кваліфікації та стажування) спрямована на формування нових професійних компетентностей у психолого-педагогічній, науково-дослідній, організаційно-виховній роботі. Що ж стосується керівних кадрів закладів освіти, то перелік професійних компетентностей ми доповнюємо організаційно-управлінською діяльністю.

Також велика увага в науковому стажуванні приділяється засвоєнню інноваційних технологій, форм, методів та засобів навчання; набуття досвіду формування змісту

навчання з урахуванням його цільового спрямування, здобутої освіти за фахом (фахової підготовки), досвіду практичної роботи та рівня кваліфікації з урахуванням інтересів, потреб, запитів викладача. Особливе місце в такій роботі належить вивченню науково-педагогічного досвіду, його впровадження в практику, зокрема це стосується підвищення кваліфікації на кафедрах методик викладання окремих навчальних дисциплін та предметів. Така робота допомагає усвідомити і перевірити на практиці ефективність застосування інноваційних технологій реалізації змісту навчання, що передбачає його диференціацію, індивідуалізацію, запровадження дистанційних, інформаційно-комунікативних технологій навчання.

На сьогодні вищі навчальні заклади, зокрема і Херсонський державний університет, проводить підвищення кваліфікації і стажування педагогічних, науково-педагогічних працівників закладів освіти всіх рівнів за різними формами та видами, а саме: довготривале підвищення кваліфікації – довготривале науково-педагогічне стажування (максимальний термін – 108 годин); короткотривале науково-педагогічне стажування, яке проходить під час проведення науково-методичних, науково-практичних семінарів, конференцій, семінарів-практикумів, семінарів-нарад, семінарів-тренінгів, власне тренінгів тощо. Також в сучасних умовах вищі навчальні заклади мають можливість і проводять навчання працівників закладів освіти, шкіл, дошкільних навчальних закладів за денною, вечірньою, заочною та дистанційною формами навчання. Слід зазначити, що великі надії на успішність та ефективність у підготовці управлінських кадрів для органів освіти, шкіл, дошкільних і позашкільних навчальних закладів, професорсько-викладацькі колективи університетів покладають на такий освітньо-кваліфікаційний рівень, як магістр «Управління закладом освіти (за вибором)». Виокремлені форми у більшості вищих навчальних закладів поєднуються, як і види роботи. Все залежить від замовника – органу управління освітою: школи, професійно-технічного училища, ліцею, коледжу. При цьому варто підкреслити, що форма навчання визначається закладом-замовником, а форми занять обґрунтовуються та встановлюються закладами-виконавцями, тобто вищими навчальними закладами, і зазвичай це залежить від терміну навчання (стажування) працівників різних навчальних закладів, що пов'язано з самими навчальними програмами (їх складністю викладання та засвоєння), їх мети та змісту з урахуванням пропозицій, потреб, спрямування, рівня фахової кваліфікації та атестації педагогічних кадрів.

Виходячи із досвіду факультетів, кафедр Херсонського державного університету, зазначаємо, що ці питання були, є і будуть у полі зору ректорату, зокрема вони є процесом керованим, і управлінська складова дає можливість вибудувати цей процес у відповідності до принципів системності, демократичності, професійності, креативності. В цілому, ця робота підпорядкована проректору з наукової роботи й відповідним відділам (аспірантури та докторантури, відділу інтелектуальної власності). Підвищення кваліфікації, науково-педагогічне стажування в університеті має чітке планування, здійснюється за окремими навчальними планами та програмами, розробленими кафедрами і затвердженими науково-методичними комісіями факультетів. Також існують міжкафедральні плани. Слід наголосити, що на кафедрах університету можуть бути затверджені навчальні плани та програми, які визначаються договором закладу-замовника і закладу-виконавця й відповідають нагальним потребам та вимогам до стажування того чи того педагога, вчителя, організатора та керівника освітньої установи.

Необхідно зазначити, що успішність проведення й проходження стажування багато в чому залежить від чіткої, організованої системи управління. Зокрема в університеті, на кожній кафедрі, у відповідних структурних підрозділах, є повна інформація про програми підвищення кваліфікації. Такі програми спрямовані на поглиблення знань, оволодіння сучасними педагогічними технологіями спеціальних фахових, науково-методичних, педагогічних, соціально-гуманітарних, психологічних, правових, економічних та управлінських компетентностей освітянських кадрів, у тому

числі вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду, що сприяє якісному виконання ними своїх посадових обов'язків, розширенню їх компетенції тощо.

За програмами короткотривалого підвищення кваліфікації – семінарів, семінарів-практикумів, семінарів-нарад, семінарів-тренінгів, тренінгів, вебінарів, «круглих столів» проводиться комплексне вивчення сучасних і актуальних наукових проблем галузі освіти, науки, педагогіки, відповідних нормативно-правових актів, вітчизняної та зарубіжної практики, підвищення рівня професійної культури тощо.

Навчальні програми семінарів-тренінгів та тренінгів спрямовані на формування, розвиток та вдосконалення особистісних професійних компетентностей (організаторських, творчих, лідерських, комунікативних тощо), підвищення ефективності професійної діяльності в галузі освіти.

Мета стажування – формування і закріплення на практиці професійних компетентностей, здобутих у результаті теоретичної підготовки, щодо виконання завдань і обов'язків на займаній посаді або посаді вищого рівня, засвоєння вітчизняного та зарубіжного досвіду, формування особистісних якостей для виконання професійних завдань на новому, більш високому якісному рівні в межах певної спеціальності.

Навчальні плани та програми формуються з урахуванням галузевої специфіки та наукового спрямування працівників і визначаються:

- вимогами суспільства щодо забезпечення вищих навчальних закладів висококваліфікованими фахівцями;
- сучасними вимогами щодо форм, методів і засобів професійної діяльності працівників;
- державними та галузевими стандартами вищої освіти;
- досягненнями в напрямках соціальної, психологічної, управлінської, економічної, правової, технологічної підготовки тощо.

Навчання забезпечує поєднання теоретичного матеріалу з практичною спрямованістю у вирішенні конкретних завдань і проблем розвитку вищих навчальних закладів.

Література:

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» / Верховна рада України, 2002 (із змінами внесеними згідно з Законом № 1024-VI від 19.02.2009 р.)
3. Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні / МОН України. – К., 2002.
4. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти: Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 447 с.
5. Кузьмінський А. І. Теоретико-методологічні засади післядипломної педагогічної освіти в Україні: автореф. дис. ... доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / А. І. Кузьмінський. – К., 2003. – 42 с.
6. Луговий В. І. Ідентифікація складу і структури компетентностей - ключова умова підвищення ефективності викладання у вищій школі / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі: монографія / [О. Ф. Бондаренко [та ін.]]; [за заг. ред.: В. П. Андрущенко, В. І. Лугового]; [рец.: О. С. Падалка, В. П. Сергієнко, Н. Шиян]. – К. : Педагогічна думка, 2011.
7. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес / упоряд. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков. – К. : МОНУ, 2004. – 24 с.
8. Олійник В. В. Дистанційне навчання в післядипломній педагогічній освіті: організаційно-педагогічний аспект: навч. посіб. / В. В. Олійник. – К. : ЦППО, 2001. – 148 с.
9. Олійник В. В. Наукові основи управління підвищення кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти: монографія / В. В. Олійник. – К. : Міленіум, 2003. – 594 с.
10. Степко М. Ф. Болонський процес і навчання впродовж життя: монографія / Степко М. Ф., Клименко Б. В., Товажнянський А. А. – Харків : НТУ «ХП», 2004. – 112 с.

11. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : «Українська енциклопедія», 1998.

Федяева В.Л.

НАУЧНАЯ СТАЖИРОВКА В СИСТЕМЕ ПОДГОТОВКИ
И ПЕРЕПОДГОТОВКИ КАДРОВ ВЫСШЕЙ КВАЛИФИКАЦИИ

В статье раскрываются вопросы, которые требуют поиска новых путей повышения эффективности работы в условиях современности, прежде всего, объединение усилий всех институтов, причастных к реализации таких задач в системе непрерывного образования в частности. Эта система направлена на формирование новых профессиональных компетенций в психолого-педагогической, научно-исследовательской, организационно-воспитательной работе. Большое внимание уделяем изучению научно-педагогического опыта, его внедрение в практику, в частности это касается повышения квалификации на кафедрах методик преподавания отдельных учебных дисциплин и предметов, что помогает осознать и проверить на практике эффективность применения инновационных технологий реализации содержания обучения.

Ключевые слова: научная стажировка, педагогические технологии, профессиональный уровень, образовательная среда, непрерывное педагогическое образование, ретроспективный анализ, комплексное развитие педагогов, последипломное образование, инновационные технологии, профессиональная квалификация.

Fedyayeva V.L.

SCIENTIFIC TRAINING IN THE SYSTEM OF TRAINING
AND RETRAINING OF PERSONNEL OF HIGHER QUALIFICATION

The article describes the issues that need to find new ways of improving the efficiency of work in conditions of modernity, above all, the combined efforts of all institutions involved in the implementation of such tasks in the system of continuous education in particular. This system is aimed at the formation of new professional competences in psychological, pedagogical, scientific-research, educational and organizational activities. Pay great attention to the study of scientific and pedagogical experience, its implementation in practice, in particular with regard to training in the departments of teaching certain disciplines and subjects, which helps to understand and test the effectiveness

of innovative technologies implementation of the training content. Training, scientific and pedagogical training at the University has a clear planning is carried out at individual educational plans and programs developed by departments and approved by the scientific-methodical commissions of faculties. There are also inter-departmental plans. It should be noted that the departments of the University may be approved by curriculum and programs that are determined by the contract agencies of the customer and the executing Agency and meet the urgent needs and requirements for the internship or another teacher, teacher, organizer and head of the educational institution. Success and internship depends on a clear, organized system of government.

Key words: scientific training, educational technology, professional level, educational environment, continuing teacher education, retrospective analysis, integrated development of teachers, graduate education, innovative technology, professional qualifications.

УДК 378.091.212

Щербяк Ю.А.*

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ
ДО НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ТНЕУ)

У статті досліджено сучасний стан та тенденції розвитку освітніх послуг для іноземних громадян у вищих України. Визначено основні країни – постачальники студентів до України, перспективи розвитку співробітництва на світовому ринку освітніх послуг.

* © Щербяк Ю.А.*

Здійснено теоретичний аналіз проблеми адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах України, виявлено основні труднощі під час адаптаційного процесу. Зроблений висновок, що проблеми пристосування іноземних студентів до українського освітнього середовища і до навчання в українських університетах потребують усебічних психолого-педагогічних досліджень. На прикладі Тернопільського національного економічного університету запропоновано науково-практичні рекомендації щодо забезпечення успішності процесу адаптації іноземних студентів та збільшення їх контингенту у виші.

Ключові слова: адаптація, освітні послуги, іноземні студенти, інтернаціоналізація, опитування.

Зміна системи вищої освіти в Україні, її входження до світового освітнього простору висувають високі вимоги до забезпечення повноцінною вищою освітою студентів. Сьогодні одним із першочергових завдань вищої освіти вважається підготовка фахівців, які відповідають вимогам ринку праці не тільки своєї країни, а й інших країн світу. Університет стає обличчям країни, а сфера вищої освіти перетворюється на важливе підґрунтя міжнародної конкурентоспроможності країни. Виші активно включаються у процес інтернаціоналізації. Європейське співтовариство сприяє міжуніверситетській кооперації як засобу підвищення якості вищої освіти.

На сучасному етапі створюються передумови для масового припливу в Європу іноземних студентів з усього світу. Україна в цьому є однією з тих держав, де співвідношення вартості та якості освіти є провідним критерієм у виборі місця навчання. Тому залучення на навчання іноземних студентів є запорукою становлення стабільності успішного функціонування ВНЗ України. Інтернаціоналізація сучасної вищої школи актуалізує проблему адаптації іноземних студентів до нового мовного, соціокультурного та навчального середовища. Кожний іноземний студент, що прибуває до ВНЗ України на навчання, є представником певної країни з особливою ментальністю, психологічним станом, своєрідним сприйняттям світу й нового соціокультурного середовища. Це необхідно враховувати для успішного керування навчально-виховним процесом у студентів-іноземців. Безперечно, організація успішної адаптації іноземних студентів сприяє їх швидшому включенню у студентське середовище, полегшує засвоєння основних норм інтернаціонального колективу, подолання «мовного бар'єру», посилення почуття академічної рівноправності. Тому труднощі процесу пристосування іноземних студентів до українського освітнього середовища і до навчання в українських університетах потребують усебічних психолого-педагогічних досліджень.

Метою статті є розкриття особливостей адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах України на прикладі Тернопільського національного економічного університету та обґрунтування рекомендацій щодо оптимізації цього процесу.

У вітчизняній і зарубіжній науковій педагогічній літературі приділяється досить багато уваги проблемам адаптації студентів до навчання у ВНЗ. Загальні проблеми педагогічного забезпечення адаптаційного процесу розглянуто в працях Г. Балла, О. Георгієвського, Т. Землякової, М. Лукашевича, М. Махмутова, А. Сейтешева, Р. Шакурова. У дослідженнях А. Андрєєвої, І. Беха, Ю. Бохонкова, М. Вієвської, О. Прудської, В. Сорочинської, В. Штифурак, І. Шаповал та інших розглянуто педагогічні та соціально-психологічні аспекти адаптації студентів і чинники, що на неї впливають. В окремих психологічних дослідженнях вирішуються завдання адаптації молоді до навчання у вищих навчальних закладах (О. Борисенко, А. Захарова, В. Кан-Калік, М. Левченко, О. Мороз, Н. Шафажинська та ін.). Деякі особливості феномену адаптації іноземних студентів до навчання в іншомовному середовищі вивчали сучасні українські дослідники (О. Білоус, Т. Довгодько, О. Сегеда, О. Тихоновський). Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць, в яких розглядаються різні підходи щодо тлумачення феномену адаптації студентської молоді, залишається недостатньо розробленою проблема з'ясування сутності й особливостей процесу адаптації іноземних громадян до освітнього середовища України.

Перед тим як розкрити цей аспект проблеми, доцільно тенденційно проаналізувати сучасний стан ринку освітніх послуг в Україні та міжнародний ринок освітніх послуг. На сьогодні у світі в умовах глобалізації стрімко розвивається інтернаціоналізація освіти та навчання, усе більше студентів навчається за кордоном. Як стверджує російський дослідник М. Балихін, міжнародний ринок вищої освіти становить близько 80-100 млрд. доларів США [2]. За даними ЮНЕСКО, на світовому ринку освітніх послуг присутні вищі навчальні заклади (ВНЗ) понад 140 країн. На цьому ринку основними операторами виступають університети як навчальні заклади, що можуть надавати освітні послуги споживачам з різних країн. Наразі за різними оцінками у світі налічується 2,5-4 млн. іноземних студентів, з яких 22 % навчаються у США, 12 % – у Великій Британії, 9 % – Німеччині, 8,2 % – Австралії, 8 % – Франції, 5 % – Китаї, 4,2 % – Японії, 3 % – Росії, 3 % – Іспанії, по 2 % – Канаді, Бельгії, Австрії та Італії [9]. При тому більше 40 % міжнародного ринку освітніх послуг припадає на країни ЄС. Частка України на міжнародному ринку освіти за чисельністю іноземних студентів становить 1 %. [7, с. 379].

За динамікою прийому і загальною чисельністю іноземних студентів Україна входить до десятки провідних країн світу і має перспективи розвитку цього напрямку та закріплення на світовому ринку з високоінтелектуальною послугою, що здатна приносити непогані прибутки для країни. Як стверджують дані стенограми круглого столу «Проблеми нормативно-правового забезпечення розвитку міжнародного співробітництва в сфері вищої освіти України від 8 листопада 2013 року», фінансові надходження від цього у 2012/2013 рр. склали 4,3 млрд. грн. Вагомі надходження коштів мають ВНЗ, у яких навчається значна частка іноземних студентів [9]. Більшість вищих навчальних закладів України визначають підготовку іноземних студентів як важливий напрямок діяльності, що сприяє міжнародній державній політиці, зміцнює економічну та геополітичну позицію країни. 2014 року канадський уряд визнав міжнародну освіту ключовим фактором у створенні нових робочих місць та покращенні добробуту і планує до 2022 р. вдвічі збільшити кількість іноземних студентів – до 450 тис. осіб. Це призведе до зростання витрат іноземних студентів у країні до 16,1 млрд. доларів і дозволить створити в Канаді щонайменше 86,5 тис. нових робочих місць [12].

Україна має значний досвід підготовки іноземних студентів у вітчизняних вищих освітніх закладах. Однак після розпаду СРСР, втративши свої позиції на світовому ринку надання освітніх послуг, наша держава поступово набирає обертів у залученні іноземних громадян із метою надання освітніх послуг в українських університетах. За даними МОН України, кількість іноземних студентів в Україні за останні роки зросла з 42 до 69 тисяч, а кількість коштів, що надходять до державного бюджету за їхнє навчання збільшується на більш ніж 500 млн. грн. Такі тенденції підтверджують статистичні дані: у 2008/2009 н.р. навчалось в Україні 42782 іноземних студенти, у 2009/2010 н.р. – 44082, у 2010/2011 н.р. – 46599, у 2011/2012 н.р. – 53664, у 2012/2013 н.р. – 60295, у 2013/2014 н.р. – 69137 іноземних студентів [13].

Якщо взяти до уваги географію вступників, то в Україні у 2012/2013 н.р. найбільше (50%) навчалось студентів з Азії – Туркменістану (12758 осіб), Азербайджану (5895 осіб), Китаю (4102 особи), Нігерії (3890 осіб), Індії (3489 осіб), Іраку (3371 особа), Російської федерації (2869 осіб) тощо. Понад 4 тис. іноземних студентів представляють європейські країни [10, с. 71]. Причиною того, що на навчання до України приїжджає мало іноземців з розвинутих країн, є недостатньо високі котирування вітчизняних ВНЗ у міжнародних рейтингах, за якими визначається рівень якості освіти. 2014 року через події в Україні кількість студентів-іноземців зменшилася. У майбутньому потрібно інтенсифікувати інформаційну роботу за кордоном, щоб переконати потенційних студентів у безпечності навчання в Україні.

У процесі залучення іноземних студентів на навчання на сучасному етапі спостерігається дві тенденції: по-перше, збільшення студентів з країн колишнього СРСР та Африки; по-друге, зменшення студентів з країн Близького сходу, втрата Україною

традиційних ринків постачання освітніх послуг. Перша тенденція є позитивною для України та має перспективи до подальшого розвитку. Зокрема це стосується країн Середньої Азії – Азербайджану (збільшення в 5 разів), Туркменістану (збільшення більше ніж у 3 рази), Узбекистану (збільшення в 3 рази). Спостерігається також збільшення студентів з Киргизстану, Таджикистану, Казахстану. Зазначена тенденція хоча і є позитивною, але має потенційну загрозу для розвитку з боку системи освіти України. Поступовий перехід на навчання виключно українською мовою у ВНЗ України може зменшити кількість студентів з країн близького зарубіжжя. Для багатьох іноземних студентів перехід на українську мову під час надання освітніх послуг у ВНЗ буде означати додатковий рік навчання на підготовчому відділенні та призведе до додаткових витрат, а це значно зменшить кількість бажаючих навчатися в Україні [7, с. 380].

У більшості вищих навчальних закладів існують спеціальні підготовчі факультети (курси) для іноземців. Протягом року вони вивчають українську чи російську мову, а також профільні дисципліни. Після закінчення підготовчого факультету випускники отримують свідоцтво, яке надає їм право вступати до будь-якого навчального закладу України за результатами співбесіди на контрактній основі. Вартість підготовчих курсів у різних вишах коливається від 1,5 до 3,5 тисяч доларів США. Кожен виш має свою специфіку у виборі спеціальностей. Пристосування іноземних студентів до вищої школи на етапі довищівської підготовки – це адаптація до компонентів нової педагогічної системи: інформаційно-світоглядної (до викладання дисциплін, форм і методів організаційно-виховної роботи) і психолого-педагогічної (до студентської групи, її соціально-психологічного клімату, системи контролю знань, самопідготовки). Зазначена адаптація проходить під впливом певних очікувань як із боку викладачів підготовчого факультету, так і студентів-іноземців.

У той же час темпи зростання чисельності іноземних студентів в Україні ще не набули того рівня, який відповідав би сучасним можливостям вітчизняної вищої школи. Місцеві органи влади поки що не створили необхідних умов для адаптації іноземних студентів в частині облаштування їх побуту та впровадження освітніх програм іноземною мовою. Також потребує подальшого розвитку інфраструктура залучення кращих іноземних студентів і викладачів, інтернаціоналізація сфери освіти тощо.

Дослідження свідчить, що адаптація – це складне багатофакторне явище, що має свої власні механізми та закономірності, вивченням яких займаються представники багатьох галузей науки. Відповідно до своїх професійних інтересів вони акцентують увагу на певних видах адаптації – біологічній, психічній, психологічній, соціально-психологічній, соціальній, соціально-педагогічній, професійній та ін. У зв'язку з цим у сучасній літературі використовується багато суперечливих визначень цього поняття. Визначаючи його суть, ми виходимо з розуміння того, що адаптація може розглядатися як процес, стан, властивість чи результат діяльності, що виникає за певних умов і триває протягом певного періоду, доки не буде встановлено динамічної рівноваги між системами, що адаптуються [15, с. 118].

Згідно з Н. Кондратовою слово адаптація (від лат. «adapto» – «пристосування») виникло в біології для позначення процесу пристосування будови і функцій організму до умов навколишнього середовища [6, с. 190]. Важливим для нашого дослідження є вивчення підходів щодо визначення умов та чинників адаптації студентів до навчання у виш. У своїй праці російський психолог Н. Шафажинська зазначає, що адаптація студента-першокурсника в системі навчання у виш є складним динамічним процесом, який характеризується взаємодією певних чинників, а саме: об'єктивно-соціальних, соціально-психологічних, які зумовлюють «включення» особистості в нове соціальне середовище; психологічних (індивідуальнопсихологічні особливості особистості, пов'язані з темпераментом та ін.) [14].

Дослідники адаптації іноземних студентів (Д. Арсенев, А. Зіньковський, М. Іванова, О. Кравцов, Н. Тіткова), найчастіше виділяють три групи адаптаційних проблем:

академічні, тобто пов'язані з навчальним процесом; індивідуальні, пов'язані з особливостями особистості; та соціокультурні, пов'язані з умовами нового соціального середовища, які інтенсивно вивчаються й успішно застосовуються в практиці навчання іноземців у ВНЗ [1; 4].

На основі аналізу теоретичних джерел було встановлено, що найбільш значущими психологічними проблемами для іноземних студентів є труднощі, пов'язані із входженням в життя в новому кліматі, незвичних побутових умовах, з необхідністю пристосування до нових норм і традицій поведінки і взаємодії з оточуючими; часті прояви етнокультурних стереотипів й упереджень, зокрема у вигляді побутового націоналізму і расизму в регіонах навчання; різноманітні і складні, часто важко прогнозовані ситуації соціокультурного, навчального та побутового плану, які породжують соціальні та психологічні труднощі і призводять до неможливості реалізації особистісно актуальних мотивів, емоційних, пізнавальних, поведінкових проблем і часом до фрустрації; дезадаптивні реакції, що призводять до погіршення самопочуття, підвищення тривожності, вираженої відчуженості від колективу навчальної групи, внутрішньоособистісних і міжособистісних конфліктів і, як наслідок, зниження успішності, втрати інтересу і сенсу навчально-професійної діяльності [8, с. 202-203].

Адаптація іноземних студентів до українських реалій – складний процес, яким можна керувати і прискорювати його. Означений процес включає багато аспектів. Найскладнішими з них, на думку Т. Довгодько, є пристосування до: нових кліматичних умов і часу; нового соціокультурного середовища; нової освітньої системи; до нової мови спілкування; інтернаціонального характеру груп [3, с. 116].

Метою практичної частини нашого дослідження було отримання інформації щодо особливостей адаптації іноземних студентів до навчання в Тернопільському національному економічному університеті (далі – ТНЕУ) та обґрунтування рекомендацій щодо оптимізації цього процесу. Лабораторія моніторингу якості освітньої діяльності ТНЕУ провела вивчення думки студентів-іноземців навчально-наукового інституту міжнародних економічних відносин імені Б. Гаврилишина (дата проведення – 11.11.2014 р.). Студентів запросили взяти участь в обговоренні важливих для університету проблем. Загальна кількість – 92 респонденти, з них – 60 осіб чоловічої статі, 32 особи жіночої статі. Як показали окремі результати проведеного опитування, іноземних студентів в українській освіті приваблює відносно низька вартість навчання (45 %) та проживання (задоволені умовами проживання в гуртожитку ТНЕУ 54 %, приватно винаймають житло 22 %, не зовсім задоволені лише 14 %), фундаментальність окремих напрямків освіти (23 %) та висока репутація провідних українських університетів, що зберігається протягом багатьох років. Окрім цього студенти-іноземці дали відповіді на такі запитання:

Чи задоволені Ви рівнем освіти в Україні? 66 % студентів дали ствердзувальну відповідь; 34 % виявили своє невдоволення. До основних чинників, які визначають вибір іноземними студентами країни та навчального закладу, належать: наявність викладання предметів міжнародними мовами, авторитет країни, репутація вишів, вартість навчання та мешкання, гнучкість програм та певна співставленість кваліфікаційних вимог, географічні, торговельні та історичні зв'язки між країнами, активна державна політика в просуванні національних освітніх інститутів освіти у глобальному просторі, а також заходи щодо організаційного, методичного та соціально-педагогічного супроводження іноземних студентів.

Чи визнається український диплом про закінчення вищої освіти в країні Вашого проживання? Визнається – 57 %; визнається після процедури нострифікації диплому – 28 %; не визнається – 15 %. Важливим питанням в Україні є вирішення на державному рівні проблеми невизнання багатьма країнами світу вітчизняних дипломів про вищу освіту та, як наслідок, необхідність випускникам-іноземцям складати на батьківщині кваліфікований іспит, а в деяких випадках навіть проводити

додатковий курс навчання. У зв'язку з цим також виникає нагальна потреба приділяти більше уваги якості освіти, запровадженню та додержанню міжнародних освітніх стандартів тощо.

З якого інформаційного джерела Ви дізналися про ТНЕУ? Через мережу Інтернет – 44 %; через посольства, посередницькі фірми – 27 %; від друзів, знайомих, що навчалися в ТНЕУ, – 10 %; із Центру роботи з іноземними студентами, суспільних фондів, громадських та міжнародних організацій, проектів (TEMPUS, ISEP та ін.) – 7 %; через Асоціації випускників українських вишів, українських студентів, які навчаються чи працюють за кордоном, – 6 %; через рекламу ТНЕУ в зарубіжних газетах, журналах, міжнародних довідниках, буклетах, проспектах – 4 %; на основі наукових чи професійних контрактів між керівниками ТНЕУ та закордонних вишів – 2 %.

Хто оплачує Ваше навчання? Повністю батьки – 84 %; повністю самі – 6 %; частково самі, частково батьки або спонсори – 6 %; повністю держава, яка направила на навчання – 4 %. Зазначимо, що вартість плати за навчання кожним вишем визначається самостійно, але, як правило, вона для іноземців на третину перевищує вартість навчання для українців-контрактників.

Найскладнішою сферою, як свідчить аналіз, до якої необхідно адаптуватись іноземним студентам, є навчальний процес, оскільки саме навчання є головною метою прибуття іноземців до українських ВНЗ. Досить багато проблем виникає у студентів-іноземців у мовній сфері викладання тих чи інших предметів. Відповіді опитаних студентів-іноземців підтверджують вищесказану тенденцію.

Які труднощі в організації навчального процесу є для Вас основними? Недостатнє володіння англійською мовою викладачів – 25 %; мовна проблема сприйняття та конспектування лекційного матеріалу – 21 %; слабка програма підготовки іноземних студентів – 14 %; відсутність сучасної навчально-методичної літератури іноземною мовою – 11 %; нестача кваліфікованих викладацьких кадрів – 8 %; слабо враховується практична спрямованість навчального процесу – 8 %; складнощі, пов'язані з формуванням відповідей на практичних заняттях – 5 %; перенасичення навчальних планів великою кількістю дисциплін – 4 %; не виникає труднощів – 4 %.

З якими підсумковими формами контролю у Вас виникали найбільші труднощі? КППЗ – 22 %; іспити – 20 %; заліки – 18 %; модулі – 16 %; курсова робота – 15 %; ректорська контрольна робота – 9 %.

На думку О. Тихоновського, у сучасній вищій школі існує суперечність між ґрунтовною підготовкою викладачів із предмета і недостатньою підготовкою до професійно-педагогічного спілкування [11, с. 132]. Під час навчання іноземних студентів у вищому навчальному закладі викладачеві необхідно будувати педагогічне спілкування з урахуванням низки факторів, серед яких основним є специфічний міжкультурний характер спілкування студентів між собою і з викладачем.

Більшість іноземних студентів вважають свій рівень володіння українською (або російською) мовою достатнім для повсякденного спілкування, але недостатнім для навчального процесу. Студентів-іноземців попросили **оцінити рівень свого володіння українською мовою**. Рівень нижче середнього (читаю, але спілкуюся і пишу з проблемами) – 43 %; середній рівень (спілкуюся і читаю вільно, але пишу з помилками) – 25 %; низький рівень (погано читаю, не пишу і не спілкуюся) – 23 %; рівень вище середнього (спілкуюся, читаю, пишу без особливих проблем) – 7 %; високий рівень (володію вільно) – 2 %.

Важливу функцію у процесі адаптації іноземних студентів відіграють так звані агенти адаптації, які допомагають їм в отриманні необхідної інформації, засвоєнні нових соціальних ролей, налагодженні контактів з оточенням тощо. Для них такими агентами є співвітчизники, що проживають в Україні вже не один рік, деканат із роботи з іноземними студентами, викладачі, члени студентської групи тощо. Наші опитування показали, що **більшість друзів респондентів є:** студентами своєї навчальної групи – 48 %; студентами зі своєї країни – 32 %; студентами інших вишів – 11 %; студентами своєї

спеціальності – 5 %; не є студентами – 4 %. Отже, для успішної адаптації іноземних студентів до освітнього середовища необхідно організувати міжособистісну взаємодію та взаєморозуміння між викладачами і студентами; студентами-новачками і старшокурсниками; студентами у групі, на факультеті, що є представниками різних країн і культур.

Окреслені проблеми можуть і повинні бути належним чином вирішені засобами як педагогічної, так і психологічної науки та практики. У більшості науково-дослідних робіт питання про підготовку іноземних студентів, особливо англомовних, розглядається як частина загальної проблеми навчання і виховання студентів у вищому навчальному закладі. У зв'язку з цим виникає необхідність глибокого і всеосяжного узагальнення всього накопиченого досвіду, виявлення загальних закономірностей підготовки іноземних студентів, оцінки та переоцінки засобів, форм і методів навчальної та позанавчальної роботи з ними.

Таким чином, проведене дослідження свідчить, що наявність іноземних студентів у вищому навчальному закладі будь-якої країни світу – це вагомий елемент інтеграційного розвитку системи вищої освіти держави, який свідчить про високий рівень якості освітніх послуг і престиж вищої школи цієї країни на світовому ринку освітніх послуг. Підготовка у нашій країні іноземних фахівців – одна з ефективних форм культурного і наукового співробітництва, що сприяє зміцненню авторитету України на міжнародній арені і є джерелом додаткового фінансування освіти.

Незважаючи на те, що Україна має досить високу кількість іноземних студентів (у 2013/2014 н.р. – 69137 осіб), необхідно відзначити, що формування цієї кількості відбувається завдяки минулим надбанням вітчизняної системи вищої школи України в світі. Але для успішного розвитку цього напрямку необхідна цілеспрямована, скоординована діяльність органів влади, ВНЗ України.

Адаптація студентів-іноземців до освітнього середовища українського вишу – це комплексне явище, успішність якого визначається багатьма критеріями, що дозволяють поліпшити якість навчання іноземних студентів і досягти найкращих академічних результатів. Процес адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ України набагато складніший за процес адаптації вітчизняних студентів, адже крім тих етапів, труднощів, критеріїв готовності до навчання та багатьох інших складових цього процесу, студент-іноземець стикається з цілою низкою додаткових проблем, пов'язаних із перебуванням не в рідній країні, недосконалим володінням українською мовою, відсутністю друзів і знайомих на початковому етапі перебування, віддаленістю від батьків, незнанням або поверховим знанням традицій і звичаїв, специфіки населення України тощо.

Отже, частиною освітньої політики в галузі підготовки фахівців для зарубіжних країн має стати науково організований процес їх адаптації до навчальної діяльності в українському соціокультурному середовищі, що має важливе значення для збереження наукового та освітнього потенціалу українських вищих навчальних закладів.

Література:

1. Арсеньев Д. Г. Социально-психологические и физиологические проблемы адаптации иностранных студентов / Д. Г. Арсеньев, М. А. Иванова, А. В. Зинковский. – СПб., 2003. – 160 с.
2. Балыхин М. Г. Тенденции развития международного рынка образовательных услуг: (на примере стран Евросоюза и Российской Федерации): дис. ... канд. экон. наук / М. Г. Балыхин. – М., 2009. – 174 с.
3. Довгодько Т. Адаптація іноземних студентів до освітнього середовища України / Т. Довгодько // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. – № 2. – С. 114-120.
4. Иванова М. А. Социологический портрет иностранного студента первого года обучения в вузе / М. А. Иванова, Н. А. Титкова. – СПб. : НПО ЦКТИ, 1993. – 62 с.
5. Ковальчук Р. Л. Інтернаціоналізація освіти: міжнародно-правовий досвід і національна практика / Р. Л. Ковальчук / Науковий вісник Чернівецького університету. – 2011. – Вип. 604. – С. 40-43.

6. Кондратова Н. О. Проблеми адаптації студентів ВНЗ: зміст, форми, психологічна специфіка / Н. О. Кондратова // Психологія : зб. наук. праць. – Вип. 2. – К.:НПУ, 1999. – С. 189-196.
7. Плинокос Д. Д. Тенденції розвитку діяльності з надання освітніх послуг іноземним громадянам у ВНЗ України / Д. Д. Плинокос // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2010. – Вип. 17. – С. 379-382.
8. Сегеда О. О. Особливості адаптації іноземних студентів до освітнього середовища України / О. О. Сегеда, А. А. Осипенко // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. – 2014. – Вип. 48. – С. 199-208.
9. Стенограма круглого столу на тему: «Проблеми нормативно-правового забезпечення розвитку міжнародного співробітництва в сфері вищої освіти України від 8 листопада 2013 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/docscatalog/document;jsessionid=8B816D382BB5EE122BD59A16AF953F0D?id=58409>.
10. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (Проект). – Київ, 2014. – 75 с.
11. Тихоновський О. В. Особливості педагогічного спілкування на етапі адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ / О. В. Тихоновський // Запорожский медицинский журнал. – 2014. – № 2. – С. 132-134.
12. У Канаді планують збільшити вдвічі кількість іноземних студентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zik.ua/ua/news/2014/01/16/u_kanadi_planuyut_zbilshyty_vdvichi_kilkist_inozemnyh_studentiv_453165
13. Урядовий кур'єр. – 2014. – 17 вересня.
14. Шафажинская Н. Е. Личностная и профессиональная самооценка студента педвуза / Н. Е. Шафажинская. – М., 1986. – 102 с.
15. Щербяк Ю. А. Особливості адаптації першокурсників до навчання в вищому економічному навчальному закладі / Ю. А. Щербяк // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогіка». – Випуск VIII. – Мелітополь, 2012. – С. 117-125.

Щербяк Ю.А.

ОСОБЕННОСТИ АДАПТАЦИИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ К ОБУЧЕНИЮ В УКРАИНЕ (НА ПРИМЕРЕ ТНЭУ)

В статье исследовано современное состояние и тенденции развития образовательных услуг для иностранных граждан в вузах Украины. Определены основные страны-поставщики студентов в Украине, перспективы развития сотрудничества на мировом рынке образовательных услуг. Осуществлен теоретический анализ проблемы адаптации иностранных студентов к обучению в высших учебных заведениях Украины, выявлены основные трудности во время адаптационного процесса. На примере Тернопольского национального экономического университета предложены научно-практические рекомендации по обеспечению успешности процесса адаптации иностранных студентов и увеличение их контингента в вузе.

Ключевые слова: адаптация, образовательные услуги, иностранные студенты, интернационализация, опрос.

Scherbyak Y.A.

THE PECULIARITIES OF FOREIGN STUDENTS' ADAPTATION TO STUDYING IN UKRAINE (ON THE EXAMPLE OF TNEU)

The current situation and the tendencies of the foreign citizens in high educational establishments of Ukraine educational services' development are explored in the article. The major countries students come to Ukraine from as well as the prospects of the development of cooperation in the global market of the educational services are determined in the given article. The theoretical analysis of the problems of foreign students' adaptation to studying at the Ukrainian higher educational establishments is made and the main difficulties during the adaptation process are detected. It was estimated that during the process of foreign students' adaptation in most cases three groups of problems are distinguished: the academic ones related to the educational process itself; the individual ones

associated with personal characteristics; and sociocultural, which depend on the conditions of the new social environment. All of these problems are being intensively studied and successfully incorporated into the practice of teaching foreigners at the higher educational establishments.

It was revealed that the successful organization of foreign students' adaptation helps them to join the students' environment faster, facilitates the adoption of the basic principles of the international group by them, promotes further overcoming the «language barrier» and enhances the sense of academic equality. We came to the conclusion that the difficulties of foreign students' adaptation both to the Ukrainian educational environment and to studying at Ukrainian universities require profound extensive psychological and educational research. Some scientific and practical recommendations for ensuring the successful process of foreign students' adaptation as well as increasing their number at the higher educational establishments are suggested on the example of the Ternopil National Economic University.

Key words: adaptation, educational services, international students, internationalization, survey.

УДК 371.134:372

Гаврилюк С.М.*

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ТВОРЧОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті висвітлено актуальні проблеми розвитку мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності – необхідної умови їх творчого професійного становлення.

Виокремлено соціальні фактори, що впливають на мотивацію педагогічної творчості майбутніх вихователів: розвивальне середовище, організація ситуацій професійного успіху, суб'єкт-суб'єктних взаємин викладача і студента, співробітництво, надання свободи творчості, заохочення активності, інтелектуально-творчої ініціативи, самостійності тощо.

Розкрито сутність понять «мотив», «мотивація», «професійний успіх» вихователя.

Ключові слова: мотив, мотивація, середовище, професійний успіх, педагогічна майстерність, педагогічна творчість.

Важливим завданням у професійній підготовці вихователів є формування мотивації та інтересу до майбутньої професійної діяльності. Домінування у студента мотивів інтересу до змісту майбутньої педагогічної діяльності, розуміння значущості професії вихователя для громадянського суспільства, усвідомлення свого покликання є основою педагогічної творчості вихователя.

Концептуальні основи розвитку педагогічної творчості вихователів дошкільних навчальних установ у контексті сучасної системи дошкільної освіти закладені в працях І. Зязюна, А. Богущ, В. Загвязинського, О. Захаренка, Ш. Амонашвілі, А. Макаренка, В. Кузя, І. Осадченко, Н. Побірченко, М. Поташника, В. Сухомлинського, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна, Л. Подимової та інших. Аналіз наукових праць доводить, що розвиток творчої мотивації студента є необхідною умовою його професійного становлення.

Мета статті спрямована на виокремлення мотиваційних факторів педагогічної творчості майбутніх вихователів, що сприяє успішному професійному розвитку фахівців.

Розвиток творчої мотивації студента є необхідною умовою його творчого професійного становлення. Однак науковці зауважують, що творчі здібності самі собою не перетворюються на творчі звершення. Для того, щоб отримати результат, домогтися творчих досягнень, необхідний двигун, або привідний ремінь, який запустив би для роботи механізм мислення. Інакше кажучи, необхідні бажання і воля, мотиваційна основа [6, с. 73].

* © Гаврилюк С.М.*